

LA COSTA DELS JUBILATS

LA MIGRACIÓ NORD-EUROPEA DE PERSONES RETIRADES A LA COSTA BLANCA

JOAN CARLES MEMBRADO

Aquest treball investiga la migració internacional de nord-europeus jubilats a la Costa Blanca i la influència que ha tingut en l'expansió urbana d'aquesta àrea turística. Aquest document, a més, analitza les raons per les quals emigren aquests jubilats, que estan principalment relacionades amb el clima i l'estil de vida. També explora els avantatges i desavantatges d'aquesta migració i l'impacte ambiental i paisatgístic sobre la Costa Blanca.

Paraules clau: Marina Alta, Baix Segura, urbanització, litoral, territori.

■ INTRODUCCIÓ

L'objectiu d'aquest article és, en primer lloc, examinar la massiva migració de jubilats nord-europeus a la Costa Blanca. També es pretén analitzar-hi els canvis d'usos del sòl i les repercussions econòmiques, socials i mediambientals que ha tingut aquesta migració sobre el territori. L'arribada d'immigrants nord-europeus, promoguda per les autoritats públiques i per les grans empreses de la construcció, ha produït una superurbanització del litoral de la Marina i del Baix Segura. Dels més de 5 milions d'immigrants que van arribar a Espanya durant les darreres dues dècades, al voltant del 20% procedia de països amb un PIB per capita més gran que l'espanyol. Almenys la meitat d'aquests immigrants «rics» eren jubilats, i el 95% d'aquests es van instal·lar a les zones més càlides i assolellades del territori espanyol: el litoral mediterrani, les illes Canàries i l'Andalusia atlàntica.

Aquest tipus de mobilitat residencial –anomenada *lifestyle migration* en la bibliografia anglosaxona (Oliver, 2007; Benson i O'Reilly, 2009) ha experimentat recentment una expansió significativa a escala mundial (Janoschka i Haas, 2013). A Espanya aquest tipus de migració és descrita com «turisme residencial», terme emprat per primera vegada per Jurdao (1979). Els antecessors

d'aquesta migració de jubilats cap a Espanya, que ha estat estudiada entre altres per Gaviria (1976), els trobem en l'auge turístic iniciat en la dècada de 1960. El notable creixement de la riquesa i l'esperança de vida que va tenir lloc al nord d'Europa a partir d'aquella dècada va permetre un augment del nombre de nord-europeus que, al final de la vida laboral, podien passar les vacances a l'estranger, i un bon nombre d'aquests van triar de fer-ho a la vora de l'assolellada i suposadament idíl·lica mar Mediterrània. Durant la dècada de 1980, alguns d'aquests turistes ja no es conformen a passar-hi les vacances, i decideixen establir la seua residència habitual a la Mediterrània espanyola. Però fou durant l'expansió econòmica mundial de finals del segle xx i començament del XXI que aquests nord-europeus jubilats van traslladar-se massivament al litoral mediterrani espanyol: van passar de 60.000 l'any 1991 a gairebé 450.000 el 2012. Aquesta acceleració en el nombre de nous

fou provocada per una combinació de causes, entre les quals podem esmentar l'aparició de les línies aèries de baix cost, els preus relativament baixos de l'habitatge i del cost de la vida als territoris mediterranis, i la millora tecnològica global. Diversos autors han analitzat l'expansió de turistes residencials a Espanya des del 1990 ençà (Rodríguez *et al.*, 1998, 2004, 2005; King *et*

«L'ARRIBADA D'IMMIGRANTS
NORD-EUROPEUS,
PROMOGUDA PER LES
AUTORITATS PÚBLIQUES
I PER LES GRANS EMPRESES
DE LA CONSTRUCCIÓ,
HA SUPOSAT UNA
SUPERURBANITZACIÓ
DEL LITORAL DE LA MARINA
I DEL BAIX SEGURA»

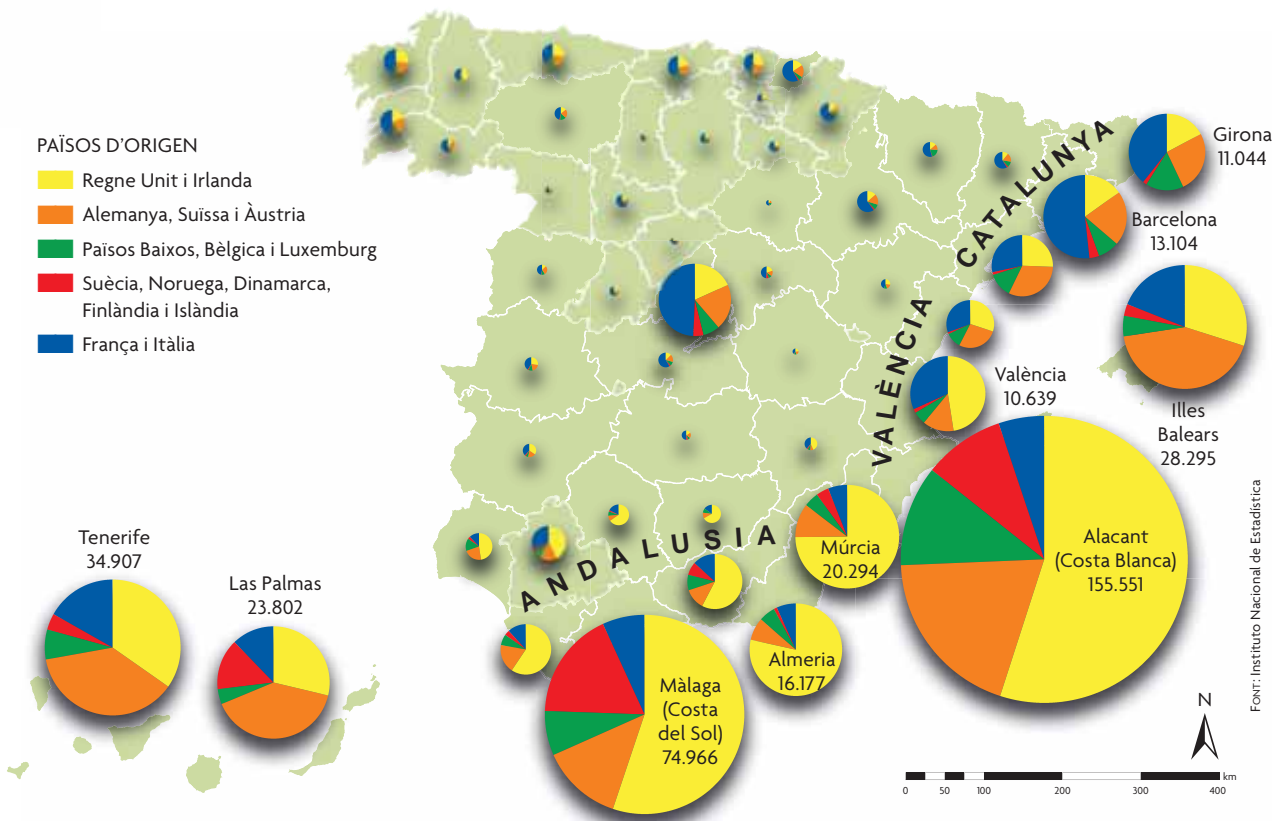

Figura 1. Immigrants «rics» de més de 55 anys a Espanya per províncies (2012). Es consideren «rics» els immigrants que vénen de països amb un PIB més alt que l'espanyol.

al., 2000; O'Reilly, 2000, 2007; Williams *et al.*, 2000; Casado, 2006; Gustafson, 2009; Huete, 2009; Mazón *et al.*, 2009).

■ IMMIGRANTS NORD-EUROPEUS A L'ESPANYA MEDITERRÀNIA

Gràcies a la riquesa *fictícia* creada per la bombolla immobiliària, Espanya va atraure més de 5 milions d'immigrants, cosa que va fer que l'any 2010 la proporció d'immigrants hi assolira el 12,2%, una de les més altes d'Europa. A causa de la crisi econòmica actual, Espanya avui perd població: no només se n'ha anat una part d'aquells immigrants, sinó que també molts espanyols joves i competents s'han vist obligats a recórrer a l'emigració.

Cal distingir entre dos tipus principals d'immigrants al territori espanyol. D'una banda, hi ha els qui vénen de regions amb un PIB per capita més baix que el d'Espanya (principalment l'Europa oriental, l'Amèrica del Sud i el nord d'Àfrica), i que són la majoria (80%); de

«LA MAJORIA D'IMMIGRANTS JUBILATS NORD-EUROPEUS DECIDÍ ESTABLIR-SE AL LLARG DE LA COSTA MEDITERRÀNIA, EN CERCA D'UN CLIMA ASSOLELLAT I TAMBÉ D'UN NOU ESTIL DE VIDA»

l'altra, hi ha una minoria notable d'immigrants (20%) l'origen dels quals són països amb un PIB per capita més alt que el d'Espanya (principalment el Regne Unit, Alemanya, el Benelux o els països escandinaus). Quasi la meitat d'aquests immigrants «rics» (entenent per «rics» els immigrants que vénen de països més rics que Espanya) són jubilats o prejubilats, l'economia dels quals depèn de les seues pensions i estalvis; és d'aquest darrer grup que ens ocupem en el present article. Entre aquests immigrants «jubilats» (entenent per «jubilats» els individus de més de 55 anys, entre els quals se situen també els prejubilats), el 95% decidí establir-se al llarg de la costa mediterrània, en cerca no solament d'un clima assolellat i sec, sinó també d'un nou estil de vida (Rodríguez, 2004).

Aquests immigrants jubilats nord-europeus han triat l'Espanya mediterrània per viure-hi per diverses raons, entre les quals hi ha el cost de l'habitatge i de la vida, el clima i la proximitat a la mar, però també l'anome-

Fontr: Instituto Nacional de Estadística

Antoni Martínez Bernat

nat «estil de vida mediterrani», que implica una major qualitat de vida i una vida més saludable, tot gràcies a un ritme vital més assossegat i a les activitats a l'aire lliure (Huete *et al.*, 2013). També cal tenir en compte el paper de les autoritats polítiques espanyoles quant al suport que donen al turisme de masses, i el dels promotors immobiliaris en l'atracció de potencials compradors a l'estranger per als habitatges costaners espanyols.

Els promotors són responsables també de la concentració d'immigrants de la mateixa nacionalitat en certes àrees. Per tal d'aconseguir l'optimització de recursos i costos, els promotors van tractar de vendre cada urbanització en un sol país, i generalment ho van aconseguir. Es van crear així colònies de persones d'una mateixa nacionalitat, els habitatges de les quals eren buscats particularment per la gent més gran, que es trobava més segura si podia viure entre veïns del seu mateix país. D'aquesta manera, cada colònia d'angle-

sos, alemanys, holandesos, noruecs, etc. s'ha convertit en una peça d'un mosaic multicultural (Piqueras, 2011), amb una influència més gran a mesura que aquestes colònies esdevenen més importants numèricament. La gent d'aquestes colònies participa en la vida social i política d'Espanya, almenys a escala municipal. Molts d'aquests «colons» han estat inclosos en les llistes dels partits polítics locals o espanyols, de manera que avui dia la presència de regidors estrangers als ajuntaments del litoral mediterrani més turístic no és gens estranya (Janoschka i Duran, 2013).

Espanya és, amb diferència, el país mediterrani amb el major nombre d'immigrants jubilats nord-europeus. L'any 1991 n'hi vivien 60.000, però el nombre s'acostava als 450.000 el 2012. Les àrees on aquesta gent prefereix residir són la Costa Blanca (on viu el 35,5% dels immigrants jubilats nord-europeus a Espanya), la Costa del Sol (17,1%), les illes Canàries (13,5%),

A Rojals (Baix Segura), milers de cases unifamiliars s'escampen al llarg del territori. Aquest sòl urbà manca de jardins, transport públic i altres serveis públics.

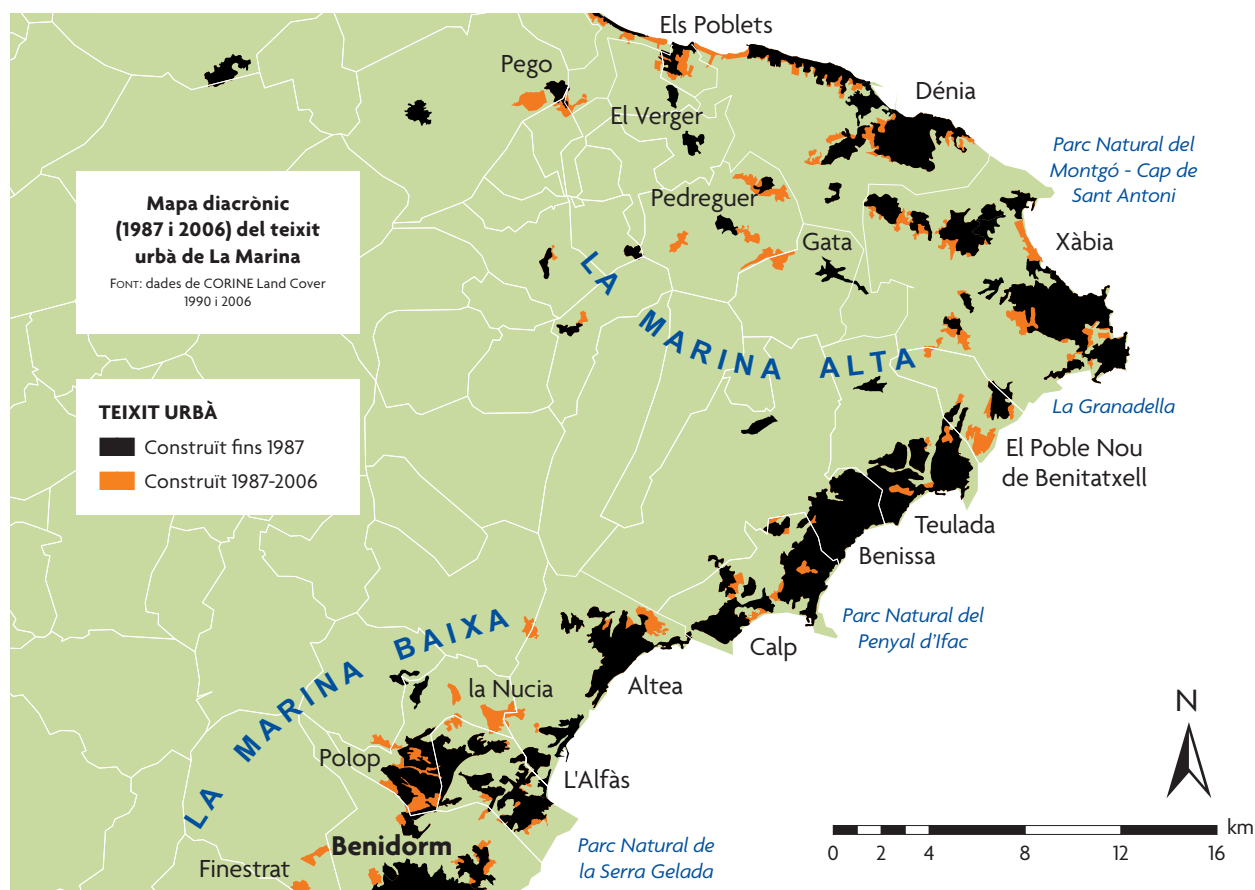

Figura 2. Durant la bombolla immobiliària espanyola es va produir una notable expansió del teixit urbà a La Marina. Es va passar de 9.735 hectàrees l'any 1987 a 12.864 el 2006.

la costa catalana (7,1%), les illes Balears (6,6%), l'Andalusia mediterrània sense la Costa del Sol (5%), Múrcia (4,6%), i la costa valenciana excloent-ne la Costa Blanca (3,4%) (figura 1).

Pel que fa a la nacionalitat dels immigrants jubilats «rics», en la figura 1 n'hem distingit cinc procedències, d'acord amb les llengües dels immigrants: els britànics (incloent-hi una petita colònia irlandesa); els alemanys (incloent-hi la petita colònia d'austríacs i la notable colònia suïssa, que parla majoritàriament l'alemany); la gent dels països del Benelux (holandesos, belgues i luxemburguesos, que majoritàriament parlen neerlandès); els nòrdics (amb colònies considerables provinents de Suècia i Noruega); i els parlants de llengües romàniques (francesos i italians), que tenen com a tret comú el fet que també són països banyats per la Mediterrània i, per aquest motiu, els seus conciudadans no se senten tan atrets per aquesta mar com els europeus atlàntics.

«LA RÀPIDA IMMIGRACIÓ
 HA CONGESTIONAT LA
 COSTA BLANCA A CAUSA
 D'UN POBLAMENT,
 (SUB)URBANITZACIÓ,
 TRÀNSIT I EXPLOTACIÓ EN
 GENERAL DEL TERRITORI
 CLARAMENT EXCESSIU»

Els francesos i italians (60.742, el 14% de tots els immigrants jubilats «rics» que hi ha a Espanya) constitueixen una majoria al litoral català, a causa de la proximitat geogràfica dels seus països d'origen respecte a Catalunya. Pel que fa als escandinaus (36.726, 8,4%), es concentren en grans àrees turístiques com ara la Costa Blanca i la Costa del Sol. La gent del Benelux (37.844, 8,6%) també es concentra principalment a la Costa Blanca, i, en menor mesura, a la Costa del Sol. Els germanòfons (95.426, 21,8%) prefereixen la Costa Blanca, tot i que també n'hi ha grans colònies a les illes Canàries i a les Balears (als dos arxipèlags constitueixen la major colònia d'immigrants jubilats «rics»). Pel que fa als britànics (amb els irlandesos), que constitueixen gairebé la meitat dels immigrants jubilats «rics» (207.274; 47,3%), s'estimen més residir a la Costa Blanca i, en menor mesura, a la Costa del Sol, però cal dir que són la major

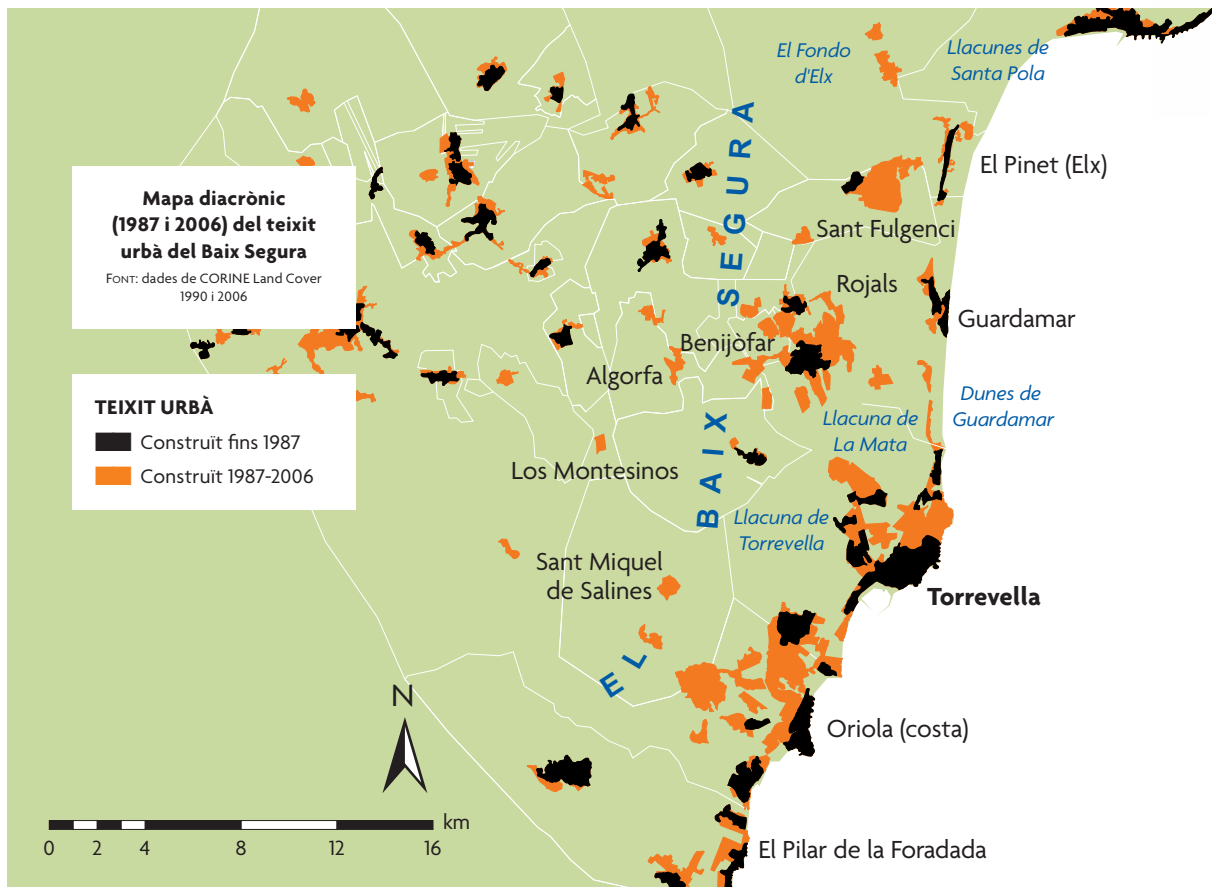

Figura 3. L'expansió urbana recent del Baix Segura ha estat més gran encara que a La Marina. El teixit urbà ha passat de 2.526 hectàrees l'any 1987 a 8.352 el 2006.

colònia en tota la costa meridional i oriental espanyola amb l'excepció de Catalunya i els dos arxipèlags.

■ LA COSTA BLANCA: UN PARADÍS PER ALS IMMIGRANTS JUBILATS NORD-EUROPEUS

La Costa Blanca, marca turística de la província d'Alacant, alberga uns 155.000 immigrants jubilats nord-europeus, la tercera part de tots els que viuen a Espanya. Les comarques amb major nombre de jubilats nord-europeus són la Marina (figura 2), amb uns 36.000, i el Baix Segura (figura 3), amb uns 64.000. Ambdues zones es beneficien de la proximitat a l'aeroport d'Alacant, que està molt ben comunicat (més de quaranta vols diaris) amb les illes Britàniques i que també té connexions regulars amb els països escandinaus i del Benelux, Alemanya i Rússia. De fet, molts dels residents nord-europeus a la Costa Blanca

solen viatjar als seus països d'origen per raons mèdiques, laborals o familiars.

En la figura 2 podem veure com, durant la bombolla immobiliària espanyola (1997-2007) es va produir una notable expansió del teixit urbà a la Marina. Es va passar de 9.735 hectàrees l'any 1987 a 12.864 el 2006. L'expansió urbana, i especialment dels habitatges unifamiliars, va ser particularment significativa a l'àrea prelitoral (a 3-7 km de la mar), pel fet que les zones estrictament costaneres ja estaven densament urbanitzades abans del 1987.

En la figura 3 s'observa que l'expansió urbana recent al Baix Segura (incloent-hi per continuïtat urbana Santa Pola i el Pinet d'Elx) ha estat encara més gran que a La Marina. El teixit urbà ha passat de 2.526 hectàrees l'any 1987 a 8.352 el 2006. Els habitatges, en especial els unifamiliars, han proliferat tant a vora mar com, sobretot, a les zones del prelitoral. La relativa llunyania de la

«LA COSTA BLANCA, MARCA TURÍSTICA DE LA PROVÍNCIA D'ALACANT, ALBERGA UNS 155.000 IMMIGRANTS JUBILATS NORD-EUROPEUS, LA TERCERA PART DE TOTS ELS QUE VIUEN A ESPANYA»

platja és compensada per altres amenitats, com ara els camps de golf. De fet, set dels catorze camps de golf existents a la Costa Blanca es troben al prelitoral del Baix Segura. A més, el prelitoral d'aquesta comarca incloïa el 2012 els tres municipis espanyols amb major percentatge d'estrangers: Sant Fulgenci (on el 78 % dels 12.522 habitants del municipi eren estrangers), Rojals (on ho eren el 77 % dels 22.006 habitants) i Algorfa (72 % de 4.755). La meitat dels habitants d'aquests tres municipis són jubilats nord-europeus, majorment britànics. L'anglès es parla allí avui dia més que cap altre idioma, incloent-hi la llengua local dels darrers segles, el castellà. Un visitant castellanoparlant podria considerar-se afortunat si, en adreçar-se en la seua llengua a la gent de Sant Fulgenci, Rojals o Algorfa, és comprès.

Les grans urbanitzacions de la Costa Blanca van ser afavorides pels ajuntaments, promogudes per grans empreses de la construcció i bancs, i impulsades per la

«ELS JUBILATS TENEN INGRESSOS
BASATS EN GRAN MESURA EN LES
PENSIONS, INDEPENDENTS DE
L'ECONOMIA LOCAL, I PER TANT NO ES
VEUEN AFECTATS PER LA RECESSIÓ
ESpanyOLA»

forta demanda tant del mercat espanyol com sobretot dels immigrants jubilats (la majoria britànics). Alguns promotors, banquers i polítics es van fer rics de la nit al matí gràcies a l'especulació del sòl i al creixement urbà il·limitat. Un bon nombre de les empreses immobiliàries i els bancs que gestionaren aquests projectes han acabat fent fallida a causa de la mala gestió. Algunes caixes d'estalvis havien comprat tantes terres, amb la intenció de construir-hi, que quan la bombolla immobiliària va esclatar, van haver de ser intervingudes o nacionalitzades. Però abans de l'esclat de la bombolla que paralitzà el sector immobiliari, ja s'havia edificat gran part del litoral i prelitoral meridional valencià.

Pel que fa a les conseqüències econòmiques d'aquesta migració de jubilats nord-europeus a la Costa Blanca, podem enumerar-ne algunes de beneficioses i d'altres de negatives. Entre les primeres hi ha el fet que els immigrants jubilats augmentaren la demanda de serveis locals (immobiliaris, comercials, personals, de salut i d'atenció mèdica) i atragueren nova mà d'obra, cosa que incrementà encara més el nombre de nous consumidors potencials (Walters, 2002; Huete i Mantecón, 2011).

Antoni Martínez Bernat

Els beneficis econòmics de l'afluència dels immigrants es poden observar en l'augment de la població dels llocs on s'assentaren. Per exemple, Torrevella (on el 30 % de la població són immigrants nord-europeus) ha quadruplicat en només vint anys la població (de 25.000 habitants l'any 1991 a més de 100.000 el 2011), Rojals (on el 75 % de la població prové també del nord d'Europa) l'ha triplicada durant el mateix període (ha passat de 5.000 a 20.000) i Sant Fulgenci (on el 80 % de la població ha vingut dels països nord-europeus) l'ha multiplicada per 7,5 (de 1.600 l'any 1991 ha passat a 12.000 el 2011). Un altre dels efectes beneficiosos és que els jubilats tenen ingressos basats en gran mesura en les pensions, que són independents de l'economia local, i per tant no es veuen afectats per la recessió de l'economia espanyola.

Calp (Marina Alta) és una bona mostra de l'ús intensiu del sòl. En primer pla es pot veure el parc natural del penyal d'Ifac. Després veiem un sòl urbà compacte i un port esportiu. En tercer lloc, podem veure les salines, també protegides. En quart lloc, hi ha una gran àrea d'urbanisme difús. Com podem observar, no hi ha una zona de transició entre el sòl protegit i el sòl urbanitzat.

«LA URBANITZACIÓ DE LA COSTA BLANCA IMPULSADA PER LA DEMANDA DE NORD-EUROPEUS HA CREAT ENORMES ÀREES SUBURBANES AÏLLADES DELS CENTRES URBANS I DE LA POBLACIÓ LOCAL»

No obstant això, cal dir que els ingressos dels britànics (que són més de la meitat de tots els immigrants nord-europeus que viuen a la Costa Blanca) s'han vist afectats per la devaluació de la lliura. Abans de 2008, una lliura equivalia aproximadament a 1,5 euros i, per tant, una pensió de 1.000 lliures equivalia a una de 1.500 euros. Avui dia, però, una pensió de 1.000 lliures equival a només uns 1.150 euros. Així, la majoria dels britànics ja no poden permetre's les despeses que es permetien abans de 2008.

Entre els desavantatges generats per aquest fenomen podem dir que la ràpida immigració ha congestionat la Costa Blanca a causa d'un poblament, (sub)urbanització, trànsit i explotació en general del territori clarament excessius. A més, aquest excés poblacional i urbanitzador pot provocar el col·lapse de determinades infraestructures físiques (abastiment d'aigua, electricitat, sanejament). Alguns dels primers immigrants jubilats nord-europeus que fa dècades van decidir instal·lar-se a la Costa Blanca en una zona rural aïllada s'han vist privats posteriorment de la tranquil·litat que cercaven en aquest refugi quan les autoritats locals i els promotors han continuat construint sobre aquestes terres rurals. Alguns d'aquests pioners va denunciar davant la Comissió Europea, el Parlament Europeu i el Tribunal Europeu de Drets Humans aquest fet, que veien com un abús urbanístic que implicava corrupció política i la destrucció del paisatge (Janoschka, 2011).

Un altre inconvenient és que, tot i que els emigrants jubilats generalment gaudeixen de bona salut quan se'n van a viure a la Costa Blanca, a mesura que es fan vells tendeixen, com és natural, a emmalaltir. El cost a llarg termini de mantenir una població que envelleix pot ser més gran que no el que s'estimava quan aquests immigrants «rics» van arribar a terres valencianes i van ser rebuts amb els braços oberts (Walters, 2002). Les autoritats locals o autonòmiques amb prou feines poden fer-se càrrec de les despeses que generen, especialment avui dia, enmig d'una crisi econòmica com l'actual (Huete i Mantecón, 2011).

Pel que fa a les conseqüències socials d'aquesta immigració, la urbanització de la Costa Blanca impulsada per la demanda de jubilats nord-europeus ha creat enormes àrees suburbanes aïllades dels centres urbans i de la població local. La majoria d'aquests barris suburbans tenen poc de transport públic o no en tenen gens, fet que limita la mobilitat de molts dels residents, que tendeixen a romandre dins la zona residencial, amb escasses opcions d'entreteniment. D'altra banda, l'aïllament i la distància respecte als serveis bàsics –com ara els centres de salut o les comissaries de policia– fa augmentar la percepció d'inseguretat dels habitants d'aquestes àrees suburbanes.

Antoni Martínez Bernat

Benitatxell (Marina Alta) ha patit una gran agressió al medi ambient. En la imatge, amuntegament de cases que pengen d'un penya-segat i que desfiguren el paisatge.

Finalment, en relació amb l'impacte ambiental, les conseqüències d'aquesta ràpida urbanització de la Costa Blanca han estat devastadores. El dany fet al paisatge i al medi ambient, tant al litoral com al prelitoral, és irreparable. La llei del sòl aprovada pel govern espanyol l'any 1998, que establia que en qualsevol tros de terra no protegida es podria construir (Rullán, 2011: 182) ha tingut un fort impacte en algunes zones de la Mediterrània. A la Costa Blanca hi ha algunes àrees costaneres protegides: Montgó-cap de Sant Antoni; el penyal d'Ifac; la Serra Gelada; les llacunes de Santa Pola, la Mata i Torrevella. Podria semblar, doncs, que no hi falten parcs per a gaudir de la natura; el problema és que tots aquests parcs estan parcialment o completament envoltats de zones urbanes, sense que hi haja una zona de transició entre els parcs naturals i els habitatges. A causa del clima, el paisatge, la cultura i l'ambient, la Costa Blanca és un lloc cobejat pels promotors. Els governs –a escala local, autonòmica o

estatal– que haurien d'haver protegit aquest territori contra els abusos urbanístics, van permetre –per acció o per omissió– als promotors la urbanització d'aquest paisatge únic (Burriel, 2008) fins al punt de desfigurar-lo irreversiblement. Aquest és un inconvenient seriós quan es competeix en un mercat tan dinàmic i obert com el del turisme, que considera cada vegada més la qualitat del territori com a part de la qualitat del producte (Mata, 2007: 40-44).

■ CONCLUSIONS

La Costa Blanca ha experimentat un creixement urbà descontrolat durant les últimes dècades, impulsat significativament per la demanda solvent per part d'immigrants jubilats nord-europeus. Aquesta arribada massiva de jubilats nord-europeus ha creat una considerable riquesa a curt termini a la Costa Blanca; ha generat ingressos per als governs (locals, autonòmics, estatals)

a través dels impostos, com també per als promotors privats i per a la gent local que proporciona serveis als nouvinguts. No obstant això, la falta d'una planificació urbana adequada, que hauria fet possible el control dels excessos dels promotors, ha menat a la construcció incontrolada d'extenses àrees suburbanes, la qual cosa al seu torn ha infligit un dany irreversible al medi ambient i al paisatge, que ha perdut camps, muntanyes i boscos.

Ateses les creixents deficiències de la superpoblada i superurbanitzada Costa Blanca, els immigrants jubilats nord-europeus que ara hi viuen, quan envellesquen i muiren o bé tornen als seus països d'origen, podrien no tenir reemplaçament. Si els polítics locals volen evitar això, haurien de començar a treballar d'una manera més racional i sostenible. Per exemple, haurien de connectar les urbanitzacions perifèriques amb els centres urbans a través del transport públic, passejos de viants i carrils bici. A més, haurien de dotar aquestes urbanitzacions de zones verdes i serveis públics. Aquestes mesures podrien millorar la cohesió territorial i social entre els immigrants jubilats nord-europeus, que així estarien més motivats per a superar les barreres de l'idioma i la cultura, i la gent local, que potser deixaria de considerar els immigrants nord-europeus com a mers consumidors de productes i serveis. ☺

REFERÈNCIES

- BENSON, M. i K. O'REILLY, 2009. «Migration and the Search for a Better Way of Life: a Critical Exploration of Lifestyle Migration». *The Sociological Review*, 57(4): 608-625. DOI: <10.1111/j.1467-954X.2009.01864.x>.
- BURRIEL, E. L., 2008. «La década prodigiosa del urbanismo español (1997-2006)». *Scripta Nova*, XII(270): 64. Disponible en: <http://www.ub.edu/geocrit/sn/sn-270/sn-270-64.htm>.
- CASADO, M. A., 2006. «Retiring to Spain: An Analysis of Differences among North European Nationals». *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 32(8): 1321-1339. DOI: <10.1080/13691830600928714>.
- GAVIRIA, M. (dir.), 1976. *El turismo de invierno y el asentamiento de extranjeros en la provincia de Alicante*. Diputació d'Alacant. Alacant.
- GUSTAFSON, P., 2009. «Your Home in Spain: Residential Strategies in International Retirement Migration». En BENSON, M. i K. O'REILLY (eds.), 2009. *Lifestyle Migration. Expectations, Aspirations and Experiences*. Ashgate. Farnham.
- HUETE, R., 2009. *Turistas que llegan para quedarse. Una explicación sociológica sobre la movilidad residencial*. Universitat d'Alacant. Alacant.
- HUETE, R. i A. MANTECÓN, 2011. «Residential Tourism or Lifestyle Migration: Social Problems Linked to the Non-Definition of the Situation». En MOUFAKKIR, O. i P. BURNS (eds.), *Controversies in Tourism*. CAB International. Wallingford.
- HUETE, R.; MANTECÓN, A. i J. ESTÉVEZ, 2013. «Challenges in Lifestyle Migration Research: Reflections and Findings about the Spanish Crisis». *Mobilities*, 8(3): 331-348. DOI: <10.1080/17450101.2013.814236>.
- JANOSCHKA, M., 2011. «Habitus and Radical Reflexivity: a Conceptual Approach to Study Political Articulations of Lifestyle- and Tourism-Related Mobilities». *Journal of Policy Research in Tourism, Leisure & Events*, 3(3): 224-236. DOI: <10.1080/19407963.2011.576866>.
- JANOSCHKA, M. i H. HAAS, 2013. «Contested Spatialities of Lifestyle Migration: Approaches and Research Questions». En JANOSCHKA, M. i H. HAAS (eds.), 2013. *Contested spatialities, lifestyle migration and residential tourism*. Routledge. Londres.
- JANOSCHKA, M. i R. DURÁN, 2013. «Lifestyle Migrants in Spain. Contested Realities of Political Representation». En JANOSCHKA, M. i H. HAAS (eds.), *Contested Spatialities, Lifestyle Migration and Residential Tourism*. Routledge. Londres.
- JURDAO, F., 1979. *España en venta: compra de suelos por extranjeros y colonización de campesinos en la Costa del Sol*. Ayuso. Madrid.
- KING, R.; WARNES, A. i A. M. WILLIAMS, 2000. *Sunset Lives: British Retirement Migration to the Mediterranean*. Berg. Oxford.
- MATA, R., 2007. *Auge inmobiliario y evolución de los usos del suelo en España. Por una nueva cultura del territorio*. Lliçó inaugural del curs acadèmic 2007-2008 de la Universidad Autónoma de Madrid.
- MAZÓN, T.; HUETE, R. i A. MANTECÓN (eds.), 2009. *Turismo, urbanización y estilos de vida. Las nuevas formas de movilidad residencial*. Icaria. Barcelona.
- MEMBRADO, J. C., 2012. «Urban Sprawl and Housing Bubble (1997-2007) in València (Spain) according to CORINE and SIOSE Data». *Bollettino della Associazione Italiana di Cartografia*, 144-145-146: 125-142.
- MEMBRADO, J. C., 2013. «Sunny Spain: migrantes del sol y urbanismo expansivo en el litoral mediterráneo español». *Ciudad y Territorio. Estudios territoriales*, 178: 1-22.
- OLIVER, C., 2007. *Retirement Migration: Paradoxes of Ageing*. Routledge. Londres.
- O'REILLY, K., 2000. *The British on the Costa del Sol. Transnational Identities and Local Communities*. Routledge. Londres.
- O'REILLY, K., 2007. «Intra-European Migration and the Mobility-Enclosure Dialectic». *Sociology*, 41(2): 277-293. DOI: <10.1177/0038038507074974>.
- PIQUERAS, J., 2011. «El mundo en movimiento. Migración internacional y globalización». *Cuadernos de Geografía*, 90: 187-210.
- RODRÍGUEZ, V., 2004. «Turismo residencial y migración de jubilados». *Mediterráneo económico*, 5: 233-253.
- RODRÍGUEZ, V.; FERNÁNDEZ-MAYORALAS, G. i F. ROJO, 1998. «European Retirees on the Costa del Sol: A Cross-National Comparison». *Population Review*, 43(1): 1-36.
- RODRÍGUEZ, V.; FERNÁNDEZ-MAYORALAS, G. i F. ROJO, 2004. «International Retirement Migration: Retired Europeans Living on the Costa del Sol, Spain». *International Journal of Population Geography*, 4(2): 183-200. DOI: <10.1353/prv.2004.0009>.
- RODRÍGUEZ, V.; CASADO, M. A. i A. HUBER (eds.), 2005. *La migración de europeos retirados en España*. CSIC. Madrid.
- RULLÁN, O., 2011. «Urbanismo expansivo en el Estado Español: de la utopía a la realidad». En GOZÁLVEZ PÉREZ, V. i J. A. MARCO MOLINA. *Geografía: retos ambientales y territoriales: conferencias, ponencias, relatorías, mesas redondas del XXII Congreso de geógrafos españoles*. Associació de Geògrafs Espanyols / Col·legi de Geògrafs d'Espanya / Universitat d'Alacant. Alacant.
- WALTERS, W. H., 2002. «Later-Life Migration in the United States: A Review of Recent Research». *Journal of Planning Literature*, 17(1): 37-66. DOI: <10.1177/088541220201700103>.
- WILLIAMS, A.; KING, R. i A. WARNES, 2000. «Tourism and International Retirement Migration: New Forms of an Old Relationship in Southern Europe». *Tourism Geographies*, 2(1): 28-49. DOI: <10.1080/146166800363439>.

ABSTRACT

Pensioners' Coast. Migration of Elderly North Europeans to the Costa Blanca.

This paper investigates the cross-border migration of North European retirees to the Costa Blanca and its influence on the urban expansion of resorts. We also discuss the reasons for these migrations, which are mainly related to the climate and lifestyle, and explore the pros and cons and impact on the Costa Blanca landscape and environment.

Keywords: Marina Alta, Baix Segura, urbanization, coast, territory.

Joan Carles Membrado. Professor del departament de Geografia. Universitat de València.